

Κοργιαλέναιο
Ιστορικό & Λαογραφικό
Μουσείο Αργοστολίου

Έκθεμα Ιουλίου 2023

Έργα του Κωνσταντίνου Παρθένη στο Κοργιαλέναιο Μουσείο

Στο Κοργιαλέναιο Μουσείο απόκεινται δύο προσωπογραφίες, έργα του μεγαλύτερου Έλληνα ζωγράφου του εικοστού αιώνα, του Κωνσταντίνου Παρθένη. Πρόκειται για δύο προσωπογραφίες, μία αντρική πρώιμο έργο του, και μία γυναικεία από τη δεκαετία του Τριάντα. Ο Κωνσταντίνος/Κωστής Παρθένης γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου το 1878 και πέθανε στην Αθήνα στις 25 Ιουλίου 1967. Με την Κεφαλονιά συνδέθηκε μέσω του γάμου του με την Ιουλία Βαλσαμάκη, μουσικό και αοιδό, κόρη του δικηγόρου και επανειλημμένως βουλευτή Κεφαλληνίας, Νικολάου Βαλσαμάκη από την Πεσσάδα. Για τον λόγο αυτό προσεισμικά σώζονταν έργα του στην Κεφαλονιά, τα οποία είτε χάθηκαν κατά τους σεισμούς 1953 είτε σήμερα λανθάνουν.

Εικ. 1, Κωνσταντίνος Παρθένης, *Προσωπογραφία Άγγελου Γερασίμου Αννίνου*, πιθανότατα 1909, ελαιογραφία σε ξύλο, 33x27 (48x42 με πλαίσιο) εκ., δωρεά Μαρίας Μαρκογιάννη 2003, Α.Μ. 2969.2003

Από μαύρο βάθος αναδύεται η μορφή νεαρού άντρα με επίσημη στολή. Παριστάνεται μέχρι το στήθος κατά τρία τέταρτα προς τα αριστερά ως

Εικ. 2 Αντρικές φορεσιές. Αριστερά επίσημη φορεσιά του διπλωμάτη Άγγελου Άννινου, περί το 1925(;), δωρεά Μαρίας Μαρκογιάννη 1971, Α.Μ. 1031.1971

προς τον θεατή, ενώ στρέφει το κεφάλι προς τα δεξιά, μια αντιθετική κίνηση που προσδίδει ενεργητικότητα στη μορφή, η οποία συμφύρεται με το βάθος και μόλις διακρίνεται αριστερά η καθοδική λοξή γραμμή του ώμου. Το πρόσωπο είναι ζωηρό με ατομικά χαρακτηριστικά: έντονα σκούρα μάτια που στρέφονται προς τα δεξιά ως προς τον θεατή και κοιτάζουν μακριά, καλογραμμένη μύτη, φαλάκρα μπροστά, τσιγγελωτό μουστάκι. Το φωτεινό πρόσωπο σε έντονη αντίθεση με το μαύρο βάθος οριοθετείται από ένα κολλάρο (όρθιο γιακά) με χρυσαφί φυτικό κάσμημα, το οποίο συμπληρώνεται από τρία χρυσαφί κουμπιά. Ο Άγγελος Άννινος ήταν μέλος του διπλωματικού σώματος του ελληνικού κράτους. Είναι εντυπωσιακό το κεντημένο κόσμημα στον γιακά, το οποίο, σύμφωνα με το Αρχείο του Μουσείου μας, είναι ακριβώς ίδιο με εκείνο της στολής του Παύλου Φωκά, ο οποίος ήταν μέλος της Ιονίου Βουλής. Δεν διαθέτουμε φωτογραφία ούτε έχουμε εντοπίσει μέχρι στιγμής κάπου αλλού απεικόνισή της φορεσιάς του Φωκά για επιβεβαίωση. Στην εικ. 2, αριστερά απεικονίζεται η επίσημη φορεσιά του Άγγελου Άννινου.

Την προσοχή του ζωγράφου συγκεντρώνει το σχετικά πλαστικό κεφάλι, ενώ το επίπεδο σώμα υποβαθμίζεται και σχεδόν εξαφανίζεται. Αξίζει να προσέξει κανείς τα «νερά» του ξύλου, τα οποία μένουν ακάλυπτα από χρώμα και έτσι η φέρουσα επιφάνεια, το ξύλο, συμμετέχει στη σύνθεση. Κι αυτό, γιατί το χρώμα είναι αραιό, μια τεχνική η οποία προοιωνίζεται την τεχνική γνωστών προσωπογραφιών του Κωστή Παρθένη κατά τον Μεσοπόλεμο, ενώ τη χρησιμοποιούσαν και άλλοι καλλιτέχνες, όπως ήταν ο Σπύρος Παπαλουκάς. Στην ουσία η προσωπογραφία περιορίζεται στην απεικόνιση του προσώπου του εικονιζομένου, το οποίο αποδίδεται ολόφωτο σαν να φωτίζεται από εσωτερικά και από το σπινθηροβόλο βλέμμα του. Το φως, το βλέμμα και η αντιθετική κίνηση που σημειώσαμε παραπάνω προσδίδουν στη σύνθεση ζωντάνια και κύρος και παραπέμπουν σε σημαντικό άτομο.

Ο Άγγελος Άννινος (1873-1948) ήταν συγγενής της Ιουλίας Βαλσαμάκη και πιθανότατα πόζαρε για τον ζωγράφο στην Κεφαλονιά, όταν ο Παρθένης βρισκόταν στο νησί με την ευκαιρία των γάμων του με την Ιουλία τον Απρίλιο 1909. Στην πρώιμη χρονολόγηση πέρα από τη

φυσιοκρατική απόδοσή της συνηγορεί και η ηλικία του εικονιζομένου. Ο Παρθένης με αυτή την προσωπογραφία αναδεικνύεται σε ικανό προσωπογράφο.

Ο Άγγελος Άννινος ήταν μια σημαντική προσωπικότητα. Υπηρέτησε αρχικά ως υποπρόξενος στην Καβάλα (1903) και στο Αργυρόκαστρο (1906), πρόξενος β' τάξεως στη Λάρνακα (1912). Τότε μάλιστα παρασημοφορήθηκε με τον «Αργυρούν Σταυρόν των Ιπποτών». Το 1914 ήταν πρόξενος στο Ταϊγάνιο της Ρωσίας και το 1917 Γενικός Πρόξενος στο Βουένος Άιρες. Τότε τιμήθηκε με τον «Χρυσούν Σταυρόν των Ιπποτών». Το 1920 ήταν ειδικός απεσταλμένος στα Ιεροσόλυμα για τη διευθέτηση των αγιοταφικών πραγμάτων. Το 1922 υπηρέτησε ως Γενικός Πρόξενος στην Κωνσταντινούπολη, το 1925 Σύμβουλος Πρεσβείας στην Ουάσινγκτον και το 1933 Διευθυντής Α' Τάξεως στο Υπουργείο Εξωτερικών.

Το 2018, η Βιργινία χήρα Γεωργίου Καλύβα χάρισε στο Κοργιαλένειο Μουσείο την προσωπογραφία της Αγγλαίας Καλύβα το γένος Αννίνου (εικ. 3), η οποία ήταν πεθερά της δωρήτριας και εξαδέλφη της Ιουλίας Βαλσαμάκη – Παρθένη.

Η Αγγλαία εικονίζεται πάνω σε ουδέτερο βάθος έως το στήθος κατά τρία τέταρτα αριστερά ως προς τον θεατή, ενώ το κεφάλι της απεικονίζεται μετωπικά και κοιτάζει προς την πλευρά του θεατή, αλλά το βλέμμα απευθύνεται μακριά, σαν να κοιτάζει το άπειρο. Στο όμορφο πρόσωπο δεσπόζουν τα δύο ζωηρά μάτια, με το βαθύ βλέμμα, και τα σφιγμένα χείλη, χαρακτηριστικά που εκφράζουν εσωτερική ζωή, ενώ η μετωπική απόδοση του προσώπου δηλώνει τάση εξιδανίκευσης από την πλευρά του ζωγράφου. Ενώ στο πρόσωπο διαγράφονται τα βασικά χαρακτηριστικά, το σώμα αποδίδεται συνοπτικά, επιτρέποντας στον θεατή να συγκεντρωθεί στο ωραίο πρόσωπο. Το απαλό πράσινο χρώμα του φορέματος, το οποίο φαίνεται να αντανακλάται και στο βάθος χαρίζει στην εικόνα μια αίσθηση μεταφυσική. Αποδίδεται η μεταβατική στιγμή από την παρούσα ζωή σε μια άλλη μακριά από τους θεατές της;

Οι δύο προσωπογραφίες έργα του Κωνσταντίνου Παρθένη που απόκεινται στο Κοργιαλένειο Μουσείο είναι ικανά δείγματα της

προσωπογραφικής δεξιότητας του ζωγράφου: εξωτερική πιστότητα, ώστε το άτομο να είναι αναγνωρίσιμο και προσπάθεια απόδοσης της πνευματικότητας του εικονιζομένου. Γι' αυτό και η προσοχή του συγκεντρώνεται στο πρόσωπο και με έμφαση στα μάτια, τον καθρέφτη της ψυχής και του πνεύματος.

Εικ. 3 Κωνσταντίνος Παρθένης, *Προσωπογραφία Αγλαΐας Καλύβα*, δεκαετία '30, λάδι σε μουσαμά, 67,8x56,5 εκ., δωρεά Βιργινίας Καλύβα 2018, Α.Μ. 3342.2018.

Ο Κωνσταντίνος Παρθένης είναι ίσως η μεγαλύτερη μορφή της ελληνικής ζωγραφικής του εικοστού αιώνα και ο μεγαλύτερος δάσκαλος της μοντέρνας τέχνης στην Ελλάδα. Με το έργο του παραμερίστηκαν οριστικά οι παραδοσιακές τάσεις στην ελληνική ζωγραφική και άνοιξε ένα καινούργιο κεφάλαιο στην εξέλιξή της. Μαζί με τον Κωνσταντίνο Μαλέα και τον Γιώργο Μπουζιάνη θεωρούνται οι πατέρες της ελληνικής ζωγραφικής του εικοστού αιώνα. Αυτό που δίδαξαν, ιδιαίτερα ο Κωνσταντίνος Παρθένης ως καθηγητής της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών της Αθήνας, ήταν η δημιουργική ελευθερία του καλλιτέχνη, ώστε αυτός να μπορεί να υπερβεί όλα τα εμπόδια και τους περιορισμούς στην καλλιτεχνική δημιουργία. Ως καθηγητής από το 1930 έως και το 1948 επηρέασε βαθιά τους μαθητές του. Εμπνεόταν από τη φύση, όπως τους έλεγε, αλλά αυτή δεν το περιόριζε στην καλλιτεχνική του δημιουργία, απλά αποτελούσε ένα στοιχείο της. Έτσι ο Παρθένης δεν αναπαρήγαγε τον εαυτό του, δεν έβγαλε «παρθενάκια» αλλά ελεύθερους δημιουργούς.

Ο Κωνσταντίνος Παρθένης σπούδασε στη Βιέννη, στη Σχολή Καλών Τεχνών και κοντά στον Γερμανό ζωγράφο Karl Wilhelm Diefenbach. Επηρεάστηκε από τον Συμβολισμό και το Jugendstil και ιδιαίτερα από τα μετεμπρεσιονιστικά ρεύματα, ενώ στο έργο του διακρίνονται απηχήσεις και από τη βυζαντινή τέχνη, ιδιαίτερα κατά τον Μεσοπόλεμο στο πλαίσιο του Νεοβυζαντινισμού. Στο νου του, όμως είχε πάντα και την αρχαία ελληνική τέχνη όχι για να την μιμείται, όπως έκανε ο Νεοκλασικισμός, αλλά για να τον εμπνέει.

Στην Ελλάδα ήλθε για πρώτη φορά το 1903, ενώ τα επόμενα χρόνια ταξίδεψε σε διάφορα μέρη και ζωγράφιζε κυρίως τοπία. Το 1907 ζωγράφισε τον ναό του Αγίου Γεωργίου στο Κάιρο, το 1909, με αφορμή τον γάμο του έμεινε μερικούς μήνες στην Κεφαλονιά, όπου επίσης ζωγράφιζε προσωπογραφίες και προπαντός τοπιογραφίες. Στην αγρέπαυλη της οικογένειας Βαλσαμάκη στην Πεσσάδα ζωγράφισε μια τοιχογραφία, η οποία καταστράφηκε από τους σεισμούς του 1953 και σήμερα είναι γνωστή μόνο από μια φωτογραφία. **Σώζονται τα σχέδιά της στην κατοχή μιας κληρονόμου του γιου του ζωγράφου, Νίκου Παρθένη, η οποία τα διαθέτει μαζί με σώμα επιστολών της πεθεράς του Σοφίας**

Βαλσαμάκη, με ενδιαφέρον περιεχόμενο για την Κεφαλονιά, σε τιμή που είναι εύκολο να αγοραστούν από κάποιον/κάποιους με οικονομική δυνατότητα. Προς το παρόν ετοιμάζεται Μουσείο Παρθένη στον Πόρο Τροιζηνίας, όπου θα καταλήξουν τα πάντα. Θα βρεθεί κάποιος ευπατρίδης να τα αγοράσει για λογαριασμό κάποιου ιδρύματος στην Κεφαλονιά;

Από τον Οκτώβριο 1909 έως το 1911 ο Παρθένης έζησε στο Παρίσι και επιστρέφοντας στην Ελλάδα εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα, όπου ζούσε η αδελφή της Ιουλίας, η Εσμεράλδα/Άντα, παντρεμένη τότε με τον ευγενή Αρθούρο Πιέρρη. Ιουλία και Άντα παντρεύτηκαν την ίδια μέρα στην Κεφαλονιά. Το 1917 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και το 1929, με τη βοήθεια του Αλέξανδρου Παπαναστασίου διορίστηκε καθηγητής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών Αθηνών. Ίσως είναι η μοναδική φορά που η ανάμιξη των πολιτικών στην τέχνη είχε ευεργετικά αποτελέσματα. Η μοντερνιστική διδασκαλία του Παρθένης συνάντησε την αντίδραση των συντηρητικών Καθηγητών της Σχολής με αποτέλεσμα να παραιτηθεί και από το 1948 περιορίστηκε στο σπίτι του, όπου δεχόταν μόνο αγαπημένους σπουδαστές και ελάχιστους έμπιστους φίλους του, όπως ήταν η οικογένεια Τζουγανάτου από το Αργοστόλι και η Ντιάνα Αντωννάκου. Σε λίγες μέρες συμπληρώνονται πενήντα έξι χρόνια από τον θάνατό του. Στην Κεφαλονιά ερχόταν τα καλοκαίρια, όπως λέγεται. Από σωζόμενες φωτογραφίες σε ιδιωτική συλλογή στο Αργοστόλι τεκμηριώνεται η παραμονή του στην Κεφαλονιά γύρω στο 1928-1930, ενώ ανάμεσα στα έργα του κάποια φέρουν τίτλους που παραπέμπουν στην Κεφαλονιά, ενώ σε άλλα με τον αόριστο χαρακτηρισμό «Τοπίο» αναγνωρίζονται τοπία από το νησί μας.

Η καλλιτεχνική του δραστηριότητα ήταν έντονη, τα έργα που σώζονται-σημαντικό αριθμό κατέχει η Εθνική Πινακοθήκη- είναι πολλά. Τον Ιούλιο 1922 εγκαινιάστηκε εκεί μεγάλη αναδρομική του έκθεση, η οποία προσέφερε ένα πανόραμα της καλλιτεχνικής του δημιουργίας. Η ανάπτυξη της καλλιτεχνικής του δραστηριότητας υπερβαίνει τα όρια του παρόντος σημειώματος. Ας βρεθεί ένας τρόπος να ξαναζωντανέψει με εκπαιδευτικά προγράμματα το «Κέντρο Καλλιτεχνικής Δημιουργίας και Εκπαίδευσης «Κωνσταντίνος Παρθένης» στην Πεσσάδα! Θα είναι μια

σημαντική προσφορά στη νεολαία και όχι μόνο, σε ένα νησί που είναι η μοναδική περιοχή στην Ελλάδα που δεν διαθέτει πινακοθήκη ούτε έναν ευπρεπή χώρο που να πληροί τις μουσειακές προδιαγραφές, ώστε να οργανώνονται ή να φιλοξενούνται εδώ αξιόλογες εκθέσεις και άλλες συναφείς δραστηριότητες. Εμείς δεν θα παύσουμε να ονειρευόμαστε ...

Η Έφορος

Δώρα Μαρκάτου

Ιστορικός τέχνης

Αφυπ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ενδεικτική Βιβλιογραφία:

Αρχείο Κοργιαλενείου Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου (έρευνα Θεοδοκούλα Μουλίνου).

Chr. Christou, Wien - Paris - Athen, Wien, Werkstätte der Neuen Philologie der Griechen - Stiftung der Griechischen Kultur, 1995, σ. 15-37.

Θεοδώρα Μαρκάτου, «Ίχνη από την παρουσία του ζωγράφου Κωνσταντίνου Παρθένη στην Κεφαλονιά», *Κεφαλληνιακά Χρονικά*, τόμος 8, Αφιέρωμα στον Γεώργιο Γ. Αλισανδράτο, Εταιρεία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών, Αργοστόλι 1999, σ. 321-337.

Ευγένιος Δ. Ματθιόπουλος, *C. Parthenis, Η ζωή και το έργο του Κωστή Παρθένη*, Αθήνα, Κ. Αδάμ Εκδοτική, 2008.

Μαρίνα Λαμπράκη –Πλάκα (επιμ.), *Κωνσταντίνος Παρθένης (1878-1967). Η ιδανική Ελλάδα της ζωγραφικής του. Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, 2022.*